

VÁCLAV KRÁL

DĚČÍNSKO A ČESKÉ ŠVÝCARSKO

V. Král: *The Děčín District and Bohemian Switzerland*. – Sborník ČGS, 100, 3, pp. 148 – 152 (1995). – The most attractive natural apart of the Děčín District – the picturesque rocky formations commonly called Bohemian Switzerland – is in the focus of this article. Bohemian Switzerland is a part of the area named Saxonian Switzerland most of which belongs to the neighbouring Germany. Since first tourist came there from Dresden as early as in the end of the 18th century, this is one of the oldest tourist areas in Bohemia. Today Bohemian Switzerland enjoys the status of a protected area and establishing of a new national park is under preparation.

KEY WORDS: Bohemian Switzerland – history of the region – nature protection.

Labe opouští naši zemi v krajině velmi pozoruhodné. Po obou stranách státní hranice je to krajina pískovcových skal a rozsáhlých lesů. Geografové ji nazvali na českém území Děčínská vrchovina a na německém Labské pískovcové pohoří (Elbsandsteingebirge). Jakkoli jsou tyto názvy odborně zdůvodněné, přece jen mezi širší veřejností jsou jen zřídka používané nebo dokonce neznámé. V publikacích i mapách určených běžnému čtenáři, zejména v turistických průvodcích, má toto území název České Švýcarsko a Českosaské Švýcarsko a podobně za hranicemi Saskočeské (Sächsisch-Böhmische) nebo jen Saské Švýcarsko (Sächsische Schweiz). Tyto romantické názvy jsou totiž podstatně starší, neboť je zavedli již koncem 18. století dva švýcarští umělci-malíři, kteří pracovali na rekonstrukcích v drážďanské galerii a byli nadšenými návštěvníky tohoto kraje. A tak, přestože jde o názvy geograficky značně pochybné, zdomácněly i u nás a budou se udržovat ještě velmi dlouho.

Připomeňme si několik základních údajů o vývoji osídlení, a tím i vývoji celé této pohraniční krajiny. Děčínská kotlina spolu s přilehlými částmi údolí Labe a Ploučnice byly osídleny již v době předhistorické a v době keltské. Na rozhraní našeho letopočtu Kelty postupně vytlačily různé germánské kmeny, z nichž patrně nejdéle se tam udrželi Markomani, jež si vybudovali v celé české kotlině své panství. Během 4. století n.l. končí zprávy o přítomnosti Markomanů na našem území a konečně na rozhraní 5. a 6. století přicházejí od severu i východu slovanské kmeny, které se tu na trvalo usazují. Ačkoliv až do 10. století nelze mluvit o národnostech české či lužickosrbské, Děčané, kteří se usídlili v Děčínské kotlině, patřili spíše k Srbům než k Čechům. Původní rozhraní mezi osídlením srbským a českým bývá kladeno na čáru spojující Teplice, Českou Lípou a Liberec, některými autory ještě dále k jihu. Původní okruh děčínského panství sahal od Krásného Března na jihu po Chřibskou na východě, Petrovice a Nakléřov na západě, zatím co na severu daleko překračoval dnešní státní hranici až po tzv. Donínsko, tj. okolí města Dohna u Drážďan. A tak vlastně patřila celá oblast Labských pískovců k Čechům téměř až do 15. století.

Nejstarší známý panský rod na Děčínsku byli ve 12. století Hroznatové. Tehdy ještě poměrně řídké osídlení se soustřeďovalo do úrodnějších údolních poloh a doložené místní názvy z této doby jsou české, většinou odvozené ze jmen rodových. Také jména pomístní jsou svým původem slovanská, a to i na dnešním saském území. Podle V. Šmilauera je jméno Ploučnice (dř. německy Polzen) doložené roku 1226 jako Pulsnice a jeho původní

tvár byl Plžnica podle množství plžů. Potok Čertova voda u Prostředního Žlebu měl německé jméno Tschirtenbach a stejnojmenná osada při jeho ústí Tschirte.

Teprve v době Přemyslovců v tzv. kolonizačním období, zejména koncem 13. a ve 14. století, dochází k postupné germanizaci Děčína. Nové osady jsou zakládány především ve vyšších polohách, v povodí Jílovského potoka a na východ od Labe, kde střediskem kolonizace byl hrad Ostrý – Scharfenstein u Benešova nad Ploučnicí, při dolní Ploučnici a říčce Kamenici. Současně docházelo i k městské kolonizaci a města se postupně poněmčovala. Zajímavý je původ jména pohraniční osady Hřenska. Při vyústění říčky Kamenice do Labe byla odedávna pod skalnatým nárožním vrchem Hörnchen (tj. Růžek) krčma pod skalou poprvé zmiňovaná roku 1475 jako „Hornská krčma“. Z toho se vyvinul zkomolením německý název Herrnskretschén a podobně české Hordensko (1596) a Hřensko (1614).

Přestože se v době kolonizace počet obyvatel Děčína nejméně dvakrát zvýšil a na velkých plochách byly vykáceny lesy, zůstaly hlavní lesní komplexy, zejména na území skalních měst a soutěsek nedotčeny v původním složení. Půdní porosty Českosaského Švýcarska tvořily druhově bohaté smíšené lesy. Podle soupisu knížecích lesů na německém území z roku 1591 to byly na stinných polohách lesy bukojedlové, na suchých slunečných místech byl smíšený les z dubu, borovice, buku a jedle. Ve vyšších polohách byl dub vystřídán smrkem. V téže zprávě byly lesy v povodí říčky Bělé (Biela, pramení u nás v Ostrově, ústí v Königsteinu do Labe) označeny jako silně vykácené a vypálené z provozu milřív na výrobu dřevěného uhlí. Velké plochy lesa byly těženy tím způsobem, že v zimě byly celé kmeny stahovány k potokům a říčkám, v době jarního tání byly splavovány k Labi a tam svazovány ve vory, jež dopravovaly dříví do Drážďan. Taková těžba dřeva byla od začátku 19. století nahrazována vysazováním jehličnatých monokultur. V současné době zaujímá 65 % plochy porostů smrk a 26 % borovice. Negativní stránka výsadby monokultur se projevila rozsáhlými kalamitami mnišky zejména v letech 1920 – 1924.

Poněmčování Děčína pokračovalo za vlády Habsburků a zejména po třicetileté válce, kdy protestantská šlechta byla zbavována majetku a opouštěla zemi. Původní česká vrchnost se poněmčovala nebo její majetky přecházely do rukou cizinců. Na Děčínsku to byly rody Thunů, Clary-Aldringenů a Kinských, jejichž potomci tam žili až do roku 1945. Ještě v 17. a 18. století byly zakládány nové osady, jež byly nazvány po členech těchto šlechtických rodů, např. Maxičky (Maxdorf 1671), Františkov nad Ploučnicí (Franzenthal 1708), Lužná (Filippenau 1709) aj. Koncem rakousko-uherské monarchie bylo Děčínsko zcela poněmčeno: podle statistiky z roku 1910 měl okres Děčín v tehdejších hranicích 115 413 německých a jen 1 490 českých obyvatel. Situace se jen velmi málo změnila po vzniku československého státu, jak je možno vidět z několika údajů o vývoji počtu německého (N) a českého (Č) obyvatelstva ve dvojměstí Děčín – Podmokly, tehdy samostatných obcí:

Rok	1910		1920		1930	
	N	Č	N	Č	N	Č
Děčín	9 885	61	9 289	1 158	9 944	2 135
Podmokly	11 556	608	12 117	1 651	17 404	3 789

Ale i toto „plíživé“ počestřování severočeského pohraničí velice znepokojovalo nacionálně smýšlející německé občany. O tom, ale také o událostech, jak v roce 1918 děčínští Němci „vítali“ české úředníky nového Československa a jak o 20 let později vítali své začlenění do Německé říše, si můžeme velice zasvěceně a otevřeně přečíst ve válečných ročnících časopisu Beiträge zur Heimatkunde des Elbetales. Tento časopis byl v roce 1944 spolu s celou řadou dalších zastaven podle nařízení říšského ministra propagandy Goebbelse o omezení kulturní činnosti pro vedení tzv. totální války.



Romantický pohled na promenádu na Pravčické bráně ze druhé třetiny 19. století.



Hřensko v první polovině 19. století v dobovém podání Ch. Daumerlanga.

Úřední názvy obcí byly až do vzniku Československa jen německé a teprve při revizi v roce 1920 byly změněny na česko-německé. Pouze u obcí, které neměly žádnou českou menšinu, byly ponechány názvy německé. Teprve po roce 1945 se přistoupilo k úplnému počestění názvů místních (sídel) i pomístních (řek, hor, pozemků, lesních porostů aj.). Tam, kde dosud české názvy neexistovaly, byly nově vytvořeny nebo prostě přeloženy.

U nás je patrně málo známo, že České Švýcarsko je naší nejstarší oblastí, v níž se rozvíjela turistika i rekreace a celé území se postupně za tímto účelem vybavovalo. Již

koncem 18. století, kdy vznikl tento název a kdy se obracela pozornost ke krásám přírody, byly skalní a lesní oblasti Českosaského Švýcarska hojně navštěvovány, zejména z blízkých Drážďan. Začátkem 19. století byly vydávány první německé turistické průvodce a turistické mapy. Byly budovány turistické cesty, mosty a vyhlídky, vznikaly ubytovny, hotely a jiné objekty obslužné sféry. Toto turistické zpřístupňování celého území probíhalo právě během 19. století. Iniciativy v tomto směru se nejprve ujaly na podnět šlechty jednotlivé správy panství jako podnikatelé, později vykonaly mnoho záslužné práce i různé turistické a horské spolky. Horský spolek Českého Švýcarska (Gebirgsverein für die Böhmisches Schweiz), který vznikl v Děčíně roku 1878, je nejstarším spolkem tohoto druhu na našem území. Rozvoj turistiky velmi usnadnilo zavedení osobní paroplavby roku 1837 z Drážďan proti proudu Labe postupně až do Děčína a Ústí nad Labem a později výstavba polabské železniční trati v letech 1845 – 1851.

Je zajímavé, že první turistické stezky na našem území vznikly roku 1818 v méně atraktivním území na levém břehu Labe v okolí tehdy vyhledávaných lázní v Horním Žlebu a byly postupně propojeny až na Děčínský Sněžník. Naproti tomu návštěvní stezka ve známých Tiských stěnách byla dána do provozu až v roce 1927, ačkoliv toto skalní město bylo vyhledáváno již dlouho předtím. Nejčastěji navštěvované části našeho území v okolí Hřenska patřily panství Clary-Aldringenů, kteří dali vystavět roku 1881 hotel pod Pravčickou branou, roku 1891 hotel na Mezní Louce a v letech 1889 – 1890 nechali italskými dělníky zpřístupnit soutěsky Kamenice se zavedením plavby na člunech. Návštěvnost dosahovala již v prvních letech až 80 000 osob za sezonu. V celém území byla vybudována síť turistických stezek s můstky, schodišti se zábradlím i tunely. Podobně již ve 30. letech 19. století byly zpřístupňovány dále k východu ležící Jetřichovické stěny i údolí pohraniční říčky Křinice, jež patřily českokamenickému panství rodu Kinských.

Německý Horský spolek pro České Švýcarsko uvádí ve zprávě z roku 1944, že za 65 let své činnosti vybudoval v území 160 turistických cest v celkové délce 1 166 km, na nichž umístil 375 lavic, 1 053 orientačních tabulí a 7 975 turistických značek. Dále vybudoval 10 turistických chat, z nichž 6 měl ve vlastním majetku. Česká turistika v oblasti se mohla začít rozvíjet až po roce 1918, kdy v Podmoklech (Děčín IV) byl v roce 1923 založen odbor Klubu českých turistů. V témže roce vyšel první samostatný český turistický průvodce po Českém Švýcarsku.

Přestože již snahy o turistické zpřístupnění celé oblasti Českosaského Švýcarska vyplývaly z obdivu k estetickým, krajinným a přírodovědeckým hodnotám tohoto území a byly spojovány i se snahou o ochranu těchto hodnot, došlo k ustavení chráněných území přírody a krajiny pod dohledem státních institucí velmi pozdě. Zdá se, že to bylo až pod vlivem zhoršujících se podmínek životního prostředí v celé pohraniční oblasti severních Čech ve druhé polovině 20. století. Chráněná krajinná oblast Labské pískovce zahrnující celé území mezi Krušnými a Lužickými horami byla totiž ustavena teprve roku 1972 v návaznosti na chráněné velkoplošné území německé (Landschaftschutzbiet Sächsische Schweiz). Při vědomí výjimečných kvalit tohoto území byl roku 1991 v Německu vyhlášen národní park, jakožto nejvyšší kategorie ochrany ze strany státu, zahrnující tři nejpozoruhodnější a nejcennější části krajiny pískovců. Na německý národní park má navazovat také park český, který je sice ve stadiu „pokročilých příprav“, ale o jeho rozsah se dosud vedou značné spory. Přes silné tendence minimalizovat na našem území tento nejvyšší stupeň ochrany můžeme jen doufat, že dříve či později zvítězí jednoznačné hledisko ochrany přírody.

L i t e r a t u r a :

ČEŘOVSKÝ, J. (1982): Přírodní a krajinné hodnoty Labských pískovců. Památky a příroda, č. 7, s. 614-621, Praha.

- HŮRSKÝ, J. (1979): Z nejranějšího období turistiky v Čechách. Lidé a země, č. 28, s. 170-172, Praha.
- KŮRKA, J. (1965): Přehled nejstarších vztahů mezi Čechami a Saskem. Z minulosti Děčína I., s. 19-32. Severočeské nakladatelství Liberec.
- SKÁLA, E. (1968): Die Entwicklung der Sprachgrenze in Böhmen von 1300 bis etwa 1650. Acta Univ. Carolinae, Philologica, č. 5, s. 7-16, Praha.
- STEIN, K. (1983): Historie turistiky a horolezectví v průvodci Děčínsko. Rukopis autora 14 s.
- ŠMILAUER, V. (1965): Jména osad na Děčínsku. Z minulosti Děčína I., s. 19-32. Severočeské nakladatelství Liberec.
- VÁŇA, V. red. (1982): Labské pískovce. Historie, vývoj a současné problémy. Aktuality CHKO Labské pískovce 1/82, 28 s., Krajské středisko stát. pam. péče a ochrany přírody, Ústí n.L.
- VÍTEK, J. (1982): Povrchové tvary v Labských pískovcích a v Saském Švýcarsku. Památky a příroda, č. 7, s. 614-621, Praha.

Další materiály:

- Beiträge zur Heimatkunde des Elbetales. Mitteilungsblatt des Deutschen Heimatbundes Außig – Tetschen – Leitmeritz 1939-1944.
- Heimatkunde des Elbegaues Tetschen. Freier Lehrerverband des politischen Bezirkes Tetschen I-1922, II-1923, III-1926, IV-1926, V-1929.
- Mitteilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs. Böhmisches Leipa 1878-1938.
- Seznam míst v Království Českém 1910 (1913).
- Statistické lexikony obcí v Čechách 1920 (1924), 1930 (1934).

Zusammenfassung

KREIS DĚČÍN (TETSCHEN) UND DIE BÖHMISCHE SCHWEIZ

Diese Nummer der Zeitschrift der Tschechischen Geographischen Gesellschaft ist dem nordböhmisches Kreis Děčín (Tetschen) gewidmet. Es wird hier zunächst die Geschichte dieses Grenzgebietes mit besonderer Berücksichtigung der Siedlungsvorgänge der historischen Zeit kurz behandelt und über einiges zur Etymologie der topographischen Namen erwähnt. Vor dem ersten Weltkrieg war der Kreis fast ausnahmslos deutsch besiedelt, die Tschechen bildeten nur etwas mehr als 1 % der Bevölkerung. Nach 1918 wurden die tschechisch-deutschen Ortsnamen offiziell eingeführt und nach dem zweiten Weltkrieg wurde das ganze Gebiet von Tschechen besiedelt. Der nördliche Teil des Kreises gehört zum Elbsandsteingebirge, welches als eine natürliche Einheit jenseits der Staatsgrenze seine Fortsetzung hat. Seit zwei Jahrhunderten ist dieses Gebiet unter dem Namen „die Böhmisches Schweiz“ bekannt. Es ist in Böhmen das älteste Gebiet, in dem sich die Touristik und der Fremdenverkehr entwickelt haben. Schon im 19. Jahrhundert wurden dort Wanderwege, Aussichtstürme, Hotels und andere Anlagen gebaut. Zur Entwicklung des Tourismus hat die Einführung des Personenverkehrs bei der Elbedampfschiffahrt auf der Strecke Dresden – Děčín im Jahre 1847 und später auch der Bau der Elbtaleisenbahn 1845-1851 bedeutend beigetragen. Trotz der vielen naturwissenschaftlichen, ästhetischen und landschaftlichen Besonderheiten der Böhmisches Schweiz wurde das ganze Gebiet ziemlich spät, nämlich erst im Jahre 1972 vom staatlichen Naturschutz zum Landschaftschutzgebiet erklärt. Jetzt sollen die wertvollsten Teile der Gebietes zum Nationalpark Böhmisches Schweiz erklärt werden, im Anschluss an den schon bestehenden Nationalpark Sächsische Schweiz.

(Adresa autora: Anežky Malé 769, 149 00 Praha 4.)

Došlo do redakce 17.5.1995

Lektorovali Václav Gardavský a Václav Poštolka